

5. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Х.: ОВС, 2002. – 400 с.
6. Новий тлумачний словник української мови. – У 4-х т. – К: "Аконіт". – Т.2 – 1999. – 305 с.
7. Семенов О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: Монографія. – Суми: ВВП «Мрія - 1» ТОВ, 2005. – 404 с.
8. Хуторской А. В. Ключевые компетенции. Технологии конструирования // Народное образование. – 2003. – № 5. – С. 55–61, с.57].

Ткаченко Е.Л. Усовершенствование профессиональной компетентности будущих учителей географии как условие внедрения профильного обучения.

Статья посвящена подготовке будущих учителей географии к профильному обучению учеников в общеобразовательных учебных заведениях. Раскрываются направления усовершенствования профессиональной компетентности студентов педагогических вузов специальности «география». Особенное внимание уделено программе спецкурса «методика преподавания географии в профильных классах».

Tkachenko H.L. The improvement of professional competence of future teachers of Geography in condition of introduction of specialized education.

The article is devoted to the preparation of the future teachers of Geography to the specialized teaching of students at general educational establishments. Directions of the improvement of the professional competence of the students of the pedagogical institutes specialized in Geography are given. The special attention is paid to the program of the special course "the methodology of teaching Geography in specialized classes".

УДК 373. 54:91

О.Л.Ткаченко

Сумський інститут післядипломної педагогічної освіти

Л.А.Голуб

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ В КЛАСАХ З ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ ГЕОГРАФІЇ

У статті розкриті загальні і спеціальні педагогічні умови інтерактивного навчання учнів у класах з поглибленим вивченням географії. Представлено дидактичне та методичне забезпечення географічних спецкурсів інтерактивними методиками.

Постановка проблеми. Актуальним питанням географічної освіти в загальноосвітній школі є всебічний розвиток особистості учня, урахування його природних задатків, здібностей, інтересів та потреб. Завдання сучасного вчителя – змінити, модернізувати навчальний процес таким чином, щоб забезпечити умови для саморозвитку, самовираження та самореалізації школярів.

Організація навчально-виховного процесу передбачає впровадження і застосування таких новітніх методів, засобів та форм навчання, метою яких є постійна активізація пізнавальної діяльності учнів, практичне спрямування теоретичних знань, розвиток розумових творчих здібностей.

У контексті реалізації вищезазначених завдань, сучасний урок географії потребує оновлення його змісту. Особливо важливим є створення нового навчального середовища у тих загальноосвітніх закладах, де цьому предмету приділяється значної уваги. Насамперед, це стосується профільних класів та класів з поглибленим вивченням географії. Поєднання традиційних та інноваційних підходів до організації навчально-пізнавальної діяльності учнів у цих закладах освіти вимагає від учителя розробки спеціального дидактичного та методичного забезпечення для впровадження таких нових видів навчання, як: проблемне, модульно-розвиваюче, інтерактивне, комп'ютерне.

Аналіз практики впровадження інтерактивного навчання на сучасних уроках географії свідчить про його фрагментарність та епізодичність. У науково-педагогічній літературі представлено достатньо дидактичного матеріалу щодо організації даного виду навчання в загальноосвітніх навчальних закладах. Однак, розроблене відповідне методичне забезпечення для вивчення окремих тем чи розділів шкільних географічних курсів підтверджує те, що сучасному вчителю географії важко чітко зорієнтуватися в усьому різноманітті інтерактивних методів, засобів та форм організації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Таким чином, з одного боку існує проблема систематизації та впорядкування методичного забезпечення інтерактивного навчання учнів географії. З іншого ж боку - важливим є знання і врахування педагогічних умов інтерактивного навчання, адже ефективність застосування тих чи інших інтерактивних методів та форм залежить від умов, у яких воно відбувається.

Аналіз актуальних досліджень. Автором впровадження інтерактивного навчання у шкільну освіту на Україні є О.І. Пометун. Особливості застосування інтерактивних методів, прийомів, засобів та форм організації навчально-пізнавальної діяльності на уроках географії аналізують Л.Годкевич, Г.Ісаєва, С.Кваша, Л. та Н.Косик, О.Малая, А.Яськова. Педагоги трактують інтерактивну роботу як методи, технології та форми навчання. Узагальнюючи матеріали авторських статей нами зроблено висновок, що сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної, активної взаємодії усіх учасників педагогічного процесу. Це – співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Учитель виступає в ролі організатора процесу навчання, лідера групи. Організація

інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, спільне розв'язання проблем.

Інтерактивні методи навчання визначають як методи, що дозволяють створювати ситуації, у яких учні діятимуть самостійно, дають можливість учням вчитися активно і ділитися знаннями; сприяють гнучкості і відкритості до пошуку ідей; відповідають потребам шкільного колективу, формуючи навички роботи у групах; навчають брати на себе ініціативу і відповідати за конкретні результати. Учні засвоюють усі рівні пізнання (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінку). Навички такого навчання необхідні учням у майбутньому самостійному житті для розв'язання проблем шляхом дослідження, планування, ризику.

Відмінність інтерактивних методів від традиційних, на думку О. Пометун, полягає у самостійному здобуванні знань учнями, де вчитель виступає як помічник, консультант, що спрямовує та узгоджує навчальні завдання, віддаючи ініціативу учневі [8, с. 27]. Роль вчителя визначається не в безпосередній передачі знань, умінь і навичок, а в організації відповідного освітньо-виховного середовища, в якому учень навчається, спираючись на особистісний потенціал. При традиційному підході до навчання заняття часто запрограмовані, в учнів можливий страх перед помилками, натомість інтерактивні уроки - гнучкі, а на помилках учні вчаться.

У контексті інтерактивного навчання знання набувають іншої форми. З одного боку, вони є певною інформацією про навколишній світ, особливістю якої є те, що учень одержує її не у вигляді вже готової системи від педагога, а у процесі власної активності. З іншого боку, у процесі взаємодії на занятті з іншими учнями і вчителем учень опановує систему способів діяльності стосовно себе, соціуму, світу взагалі, засвоює різні механізми пошуку знань в індивідуальній і колективній діяльності. Тому знання, отримані учнем, є одночасно й інструментом для самостійного їх здобування [4, с. 43].

Інтерактивне навчання забезпечується своєрідною системою психолого-педагогічних умов, що визначають вибір тих чи інших методів і форм, відповідно до здібностей, нахилів та інтересів кожного учня.

У тлумачному словнику сучасної української мови під поняттям „умови“ розуміють правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі діяльності та забезпечують нормальну роботу чого-небудь [2, с. 731]. Педагогічні умови – категорія, що визначається як система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, які об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені та необхідні для досягнення конкретної педагогічної мети [6, с. 75].

У педагогічній та психологічній літературі виокремлено загальні умови, які визначають вибір конкретного методу навчання. Так, наприклад, О. Я. Савченко розглядає загальнопедагогічні умови, які прямо чи опосередковано впливають на якість навчання через тип школи, режим її функціонування, кількість і склад учнів, фаховий рівень учителів, урахування дидактичних принципів, закономірностей, форм організації навчального процесу, наявності досконалих навчальних планів, програм, підручників та методичних посібників [9, с. 80].

В. В. Ягупов зазначає, що добір методів навчання залежить від таких педагогічних умов, як: загальні і професійні цілі освіти, виховання й розвиток підростаючого покоління; особливості змісту і методики викладання конкретної навчальної дисципліни; мета, завдання, зміст конкретного заняття та наявність часу для вивчення даної теми; рівень оснащення матеріально-технічної бази; рівень розумової підготовленості учнів та педагогічна майстерність вчителя [11, с.324].

Таким чином, **метою цієї статті** є виокремлення педагогічних умов інтерактивного навчання учнів та представлення розробленого відповідного методичного забезпечення для окремих спецкурсів у класах з поглибленим вивченням географії.

Виклад основного матеріалу. Рівень розумової підготовленості школярів та педагогічна майстерність вчителя є вихідними умовами інтерактивного навчання. Проте, окрім врахування загальнопедагогічних, у цьому аспекті слід виділити спеціальні умови, які визначають ефективність навчального процесу з географії. Адже застосування такого навчання сприяє формуванню навичок та вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії. Учні вчать бути самостійними, демократичними, приймати продумані рішення, розвивають творче мислення, комунікативні здібності та пізнавальний інтерес до географічної науки.

Оскільки метою інтерактивного навчання є постійна активна взаємодія учнів заради вияву та реалізації їхніх індивідуальних можливостей, то результативність праці вчителя і учнів на нашу думку, забезпечується врахуванням таких умов:

- постійна взаємодія суб'єктів навчального процесу через застосування спеціально розроблених інтерактивних методів та прийомів;
- обізнаність суб'єктів навчального процесу з особливостями проведення, структурою інтерактивного уроку з географії;
- проведення вступного організаційного заняття для ознайомлення з особливостями інтерактивного уроку;
- досвід вчителя участі в інтерактивному навчанні;
- глибокі теоретичні знання з теми, прогнозування очікуваних результатів навчання;
- врахування індивідуальних психолого-педагогічних характеристик учнів;
- створення вчителем загальної позитивної мотивації до організації інтерактивного навчання;
- дотримання правил організації і проведення інтерактивних методик, поступове, поетапне їх впровадження у навчальний процес;
- підготовка методичного забезпечення до організації та проведення інтерактивних вправ;
- залучення дітей до планування, організації та керування навчальним процесом;
- самооцінка та взаємооцінка досягнутих результатів учнів.

Впровадження у практику елементів інтерактивного навчання, окрім урахування запропонованих педагогічних умов, передбачає також постановку мети та прогнозування очікуваних результатів. Реалізація мети та досягнення бажаного результату відбувається через зміст навчального матеріалу та сукупність методів і форм організації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

У дидактиці під «методом навчання» розуміють упорядковані способи взаємопов'язаної діяльності вчителя і учня, спрямовані на розв'язання навчально-виховних завдань [11, с. 216]. «Формою організації навчання» називають спосіб надання освітніх послуг, що враховують режим життєдіяльності того, хто навчається і навчає та їхні соціально-психологічні особливості [11, с. 268]. Отже, за сутнісними ознаками, усі запропоновані інтерактивні – дискусія, дебати, рольова гра, метод ПРЕС, «мозковий штурм», «мікрофон», «акваріум», «незакінчені речення», «карусель», «роботу в парах», «роботу в малих групах», «2-4-всі разом», «ротаційні трійки» тощо – є методами навчання. За формою організації самостійної пізнавальної діяльності учнів їх можна систематизувати як кооперативні або групові, деякі з них – індивідуальні.

Такий розподіл вважаємо доцільним, оскільки вибір будь-якого методу навчання передбачає, в яких формах здійснюватиметься організація взаємної діяльності вчителя і учнів. Відповідно, в будь-якій формі організації навчання існує сукупність методів, за допомогою яких відбуватиметься вирішення поставлених навчально-виховних завдань. Для встановлення цих особливостей в інтерактивному навчанні, нами використана класифікація методів І. Лернера і М. Скаткіна та Є. Готланда і А. Перова [5, с.32], а також класифікація форм за В. Дьяченко [3, с. 74] та Ю. Мальованим [10, с. 115]. Специфіка інтерактивного навчання полягає в тому, що кожному інтерактивному методу підпорядкована сукупність традиційних методів навчання та певна форма організації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Кожна інтерактивна форма навчання має свою відповідність у класифікації, розробленій В. Дьяченко та забезпечується певною системою методів навчання (табл. 1).

Зважаючи на особливості зазначеного типу навчання, для активного впровадження його на сучасних уроках географії необхідна розробка відповідного методичного забезпечення не лише до окремих тем чи розділів, а й до курсів навчальної програми в цілому. Нами розроблено методичне забезпечення організації інтерактивного навчання учнів економічній і соціальній географії України. Впровадження інтерактивного навчання учнів у цьому курсі показало доцільність подальшого дослідження змісту інтерактивних методик в інших шкільних географічних курсах, а також курсах, запропонованих для поглибленого вивчення географії.

Таблиця 1. Відповідність інтерактивних методів та форм навчання традиційним методам навчання та формам організації навчально-пізнавальної діяльності учнів

Інтерактивні форми навчання	Форми навчання (за В.Дьяченко та Ю.Мальованим)	Методи навчання (за І.Лернером, М.Скаткіним, Є.Готландом, А.Перовим)
робота в парах	робота в парах	розповідь, бесіда, пояснення, робота з підручником
ротаційні трійки	робота в парах змінного складу	розповідь, пояснення, бесіда
2-4-всі разом	групова	розповідь, бесіда, пояснення
робота в малих групах	групова	бесіда, розповідь, пояснення, вправа, дослідницький, частково-пошуковий
Карусель	робота в парах змінного складу	репродуктивний, пояснення
мозковий штурм	групова	пояснення, розповідь
Незакінчені речення	індивідуальна, групова	пояснення, розповідь, частково-пошуковий
Мікрофон	колективна	репродуктивний, пояснення
Акваріум	колективна	бесіда, розповідь, дискусія
навчаючи - учусь	робота в парах	пояснення, ілюстрація, розповідь
Займи позицію	групова	проблемного викладу, пояснення
ажурна пилка	групова	розповідь, бесіда, пояснення, робота з підручником
Дискусія	групова	дискусія, пояснення, частково-пошуковий
Дебати	групова	дискусія, частково-пошуковий
рольова гра	групова	дидактична гра, ілюстрування, демонстрування, бесіда
Метод ПРЕС	індивідуальна	частково-пошуковий, проблемного викладу

Поглиблене вивчення географії широко запроваджується у спеціалізованих школах та ліцеях. Його мета - задоволення і розвиток інтересів учнів до географічних знань, підготовка до свідомого вибору професії, особистий і соціальний розвиток школярів. Для реалізації поставленої мети у методичних рекомендаціях щодо сучасного вивчення шкільного предмету «географія» пропонуються такі географічні курси, як: «Краєзнавство», «Картографія», «Рекреаційна географія», «Географія населення з основами демографії», «Політична географія», «Геоєкологія» тощо. Можливості для вивчення таких географічних курсів, які сприятимуть поглибленню та поширенню географічних знань відкриваються у профільному навчанні. Профільне навчання є складовою частиною загальної проблеми модернізації змісту шкільної освіти і спрямоване на набуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти [1, с. 4].

На підставі аналізу дидактичного та методичного забезпечення географічних спецкурсів нами здійснено планування стосовно доцільності організації та проведення інтерактивних методик у відповідності до програми курсу «Географія з основами демографії» та розроблений комплекс інтерактивних методів та форм до визначених тем і розділів курсу. Так, наприклад, під час вивчення розділу «Народонаселення Землі» пропонуємо застосовувати такі інтерактивні методи, як: мозковий штурм, незакінчені речення, мікрофон, карусель, робота в парах, ажурна пилка, робота в малих групах, займи позицію та метод ПРЕС.

Вивчення нового матеріалу з теми «Відтворення населення. Народжуваність. Смертність. Рух населення: природний, механічний, соціальний» організовуємо у формі «Ажурної пилки». Вчитель заздалегідь добирає інформаційний матеріал для кожної групи учнів. Учні об'єднуються у так звані домашні робочі групи (по 3-5 осіб), кожна з яких працює над матеріалом за завданнями:

1-а група. Відтворення населення. Смертність. Народжуваність (визначення понять). Види та режими відтворення. Демографічна формула.

2-а група. Природний рух населення, його особливості. Типи країн і територій з I та II типами відтворення.

3-я група. Механічний рух населення. Типи, види та характер міграцій.

4-а група. Соціальний рух населення, його причини, особливості та наслідки у різний історичний час.

У кожній домашній робочій групі всі її учасники повинні мати таблички різних кольорів. Завдання домашніх груп – опрацювати задану інформацію і бути готовими обмінятися нею з іншими. Після завершення роботи домашніх груп, учні утворюють експертні групи. При цьому учасники кожної експертної групи повинні мати таблички однакового кольору. Утворені експертні групи вислуховують всіх представників домашніх груп та аналізують матеріал в цілому. Потім учні повертаються в свої домашні групи і знову обмінюються отриманою інформацією, остаточно узагальнюючи і корегуючи її.

Висновки. Впровадження інтерактивного навчання у традиційних шкільних географічних курсах і курсах, запропонованих для поглибленого вивчення предмету «географія», передбачає активне засвоєння нового матеріалу, розвиток ініціативності, самостійності та творчої індивідуальності кожного учня. Використання інтерактивних методів у різних формах організації навчально-пізнавальної діяльності дає можливість реалізувати ідею взаємодії і співробітництва у стосунках «вчитель-учень» та «учень-учень».

Застосування інтерактивного навчання на сучасних уроках географії потребує від учителя окрім глибоких теоретичних знань з теми, чіткого поетапного планування заняття, розробки методичного забезпечення організації і проведення інтерактивних методів і форм та обов'язкового прогнозування результатів навчання відповідно поставленої мети. До того ж, одним з головних завдань педагога є створення таких умов

інтерактивного навчання, за яких учень сам відкриватиме, здобуватиме й конструюватиме знання та власні компетентності у різних галузях життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бєскова Н., Уварова Г. Шкільна географічна освіта у 2008/2009 навчальному році. // Географія та основи економіки в школі. – 2008. - №8. - С.3–5.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
3. Дьяченко В.К. Сотрудничество в обучении. О коллективном способе учебной работы. – М.: Просвещение, 1991. – 192 с.
4. Ісаєва Г. Інтерактивні методи навчання під час вивчення географії в школі // Географія та основи економіки в школі. – 2004. - №7. - С. 43–45.
5. Кобернік С.Г. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах: Навчально-методичний посібник / Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Скуратович О.Я.; За ред. С.Г. Коберніка. – Навч. книга, 2005. – 319 с.
6. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч. посіб. / О.М. Пєхота та ін.. – К.:В-во А.С.К.,2003. – 240 с.
7. Пометун О.І. Активні та інтерактивні методи навчання: до питання диференціації понять // Шлях освіти. – 2004.-№9. – С. 15–17.
8. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144с.
9. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи [Підручник для студ. пед. фак.]. – К.: Генеза, 2002. – 376 с.
10. Форми навчання в школі: Книга для вчителя / Ю.І.Мальований, В.Є.Римаренко, Л.П.Вороніна та ін.; За ред. Ю.І.Мальованого. – К.: Освіта, 1992. – 160 с.
11. Ягупов В.В. Педагогіка. – К: Либідь, 2002. – 533 с.

Ткаченко Е. Л., Голуб Л. А. Педагогические условия обеспечения интерактивного обучения в классах с углубленным изучением географии.

В статье раскрыты общие и специальные педагогические условия интерактивного обучения учеников в классах с углубленным изучением географии. Представлено дидактическое и методическое обеспечение географических спецкурсов интерактивными методиками.

Tkachenko H.L., Golub L.A. Pedagogical terms of providing the interactive teaching in classes specialized in Geography.

In the article the general and special pedagogical conditions of the interactive teaching of students of classes specialized in Geography are observed. The didactic and methodical providing of the special courses in Geography is presented by the interactive methods.